

АКТИВІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено результати експериментально-теоретичного дослідження. Автор визначає поняття “художньо-творчий потенціал” як феномен дошкільного дитинства, розкриває програму, педагогічну технологію та психолого-педагогічні умови активізації художньо-творчого потенціалу старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності.

The results of the experimental-theoretical investigation are represented in the article. The author defines the concept “artistic-creative potential of a personality” as a phenomenon of pre-school age. The article describes the program, pedagogical technology and the conditions of activating the creative potential of senior pre-school children in the process of their artistic activity.

Постановка проблеми. Творчий потенціал є важливим надбанням як суспільства в цілому, так і окремої людини, що дає можливість ефективно вирішувати завдання розвитку країни.

“Головна мета національної дошкільної освіти – створити сприятливі умови для особистісного становлення і творчої самореалізації кожної дитини, формування її життєвої компетентності, розвитку в неї ціннісного ставлення до світу Природи, Культури, Людей, Самої Себе” [4: 14]. У низці завдань національної системи освіти акцентоване створення “належних умов для реалізації дитиною свого природного потенціалу (фізичного, психологічного, соціального)” [4: 16.]. Вивчення шляхів реалізації цього завдання окреслило проблемне коло нашого експериментально-теоретичного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасна філософія у розумінні природи і сутності людини також відрізняється різноманітністю поглядів та ідей. М. Бахтін, М.Бердяєв, Ю.Борєв, В.Грузков, М.Каган, Ф.Кравцов, О.Лосєв, С.Раппопорт, Л.Столович, П.Флоренський та ін. усвідомлювали, що розкрити таємницю про людину і означає розкрити таємницю буття. “Пізнай самого себе і через це пізнаєш світ”, – знаходимо у М.Бердяєва [1: 55]. “Людина – не дрібна частина всесвіту не відламок її, а цілий малий всесвіт, який містить в собі усі якості всесвіту великого, відбивається на ньому і відбиває його на собі. Суб’єкт видимий у об’єкті, і об’єкт – у суб’єкті” [1: 61].

Дослідження творчого потенціалу людини отримало інтерпретацію з позицій філософської науки в роботах П. Крамара, В. Ніколко, О. Клепікова, Т. Кучерявого, Б. Новикова, І. Пригожина, О. Чаплигіна та ін. Роль мистецтва як потужного засобу розвитку творчих здібностей, образного мислення, естетичної свідомості людини розкрито у працях Р. Арнхейма, Л. Когана, Б.Ліхачова, Г. Шевченко. Формуванню у дітей дошкільного віку естетичних ідеалів, потреб, оцінок, ціннісних орієнтацій присвятили праці Н. Ветлугіна, Е. Белкіна, О. Дронова, Т. Комарова, Г. Сухорукова, Р. Чумічева, Л. Янцур та ін.

Аналіз різних підходів до вивчення цієї проблеми виявив суперечність: з одного боку стверджується унікальність і неповторність творчого процесу, а з іншого – визначається закономірність у творчості. Одним із найменш вивчених поки що залишається психолого-педагогічний план аналізу людського потенціалу у дитинстві. З огляду на педагогічне забезпечення процесу активізації художньо-творчого потенціалу дітей старшого дошкільного віку вона не отримала достатнього висвітлення, теоретичного обґрунтування та практичного дослідження. Зокрема, актуальним є розв’язання проблеми активізації художньо-творчого потенціалу старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності, що дає можливість розглядати творчість як багаторівневий духовно-діяльнісний феномен, як результат акумуляції різних видів енергії, продукованої як із внутрішніх, так із зовнішніх джерел у

процесі життя людини, як основний фактор, що впливає на формування особистості, спроможної до творчої діяльності.

Безумовно важливим елементом творчого розвитку дитини є створення особливих умов, організація креативного середовища та використання його як сфери пошуку власних творчих можливостей, розкриття та активізації творчого потенціалу [2; 3; 4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Зроблений нами аналіз досліджень та публікацій вказує на актуальність проблеми психолого-педагогічного аналізу художньо-творчого потенціалу особистості у дошкільному дитинстві, умов його активізації, розробки адекватних педагогічних технологій, визначення сфери ефективних діяльностей та педагогічному супроводженні їх, обґрунтованої моделі розвивального середовища тощо.

Формулювання цілей статті. В цій статті ми представляємо результати експериментально-теоретичного дослідження здійсненого на базі ДНЗ № 45 м. Сніжне, № 84 м. Краматорська, № 30 м. Слов'янська. Зміст його визначали: розробка організаційно-педагогічної моделі активізації художньо-творчого потенціалу старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності, обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов ефективною активізації художньо-творчого потенціалу старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності; уточнення сутності, змісту, особливостей функціональної структури художньо-творчого потенціалу, характеристика складових означеного феномену і виявлення специфіки його актуалізації у процесі образотворчої діяльності; визначення критеріїв та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. В нашій роботі образотворча діяльність розглядається, моделюється і функціонує як середовище активізації художньо-творчого потенціалу старших дошкільників. Для розробки адекватної експериментальної моделі ми узагальнили власний особистісно-розвивальний потенціал образотворчої діяльності і зробили аналіз чинних програмно-методичних матеріалів. Дитина дуже рано починає прагнути відобразити власні уявлення про оточуючий її світ і використовує для цього рухи, звуки, міміку. Матеріальне втілення складених образів є засобом перевірки та збагачення їх. Діяльність дітей дуже скромна, її види обмежені і відповідають віковим можливостям. Зображувальна діяльність розглядається вченими як засіб пізнання дитиною навколишнього світу (Н.Сакуліна), себе і власних можливостей (О.Дронова); спілкування дитини з оточуючими людьми і соціумом (В.Мухіна); естетичного розвитку (Н.Ветлугіна, Є.Торшилова); корекції особистості (М.Бурно, О.Копитін); діагностики (О.Потьомкіна, Є.Романова, С.Степанов); як середовище розвитку і саморозвитку (В.Петровський, Р.Чумічева); спілкування в системах “Педагог-Дитина”, “Дитина-Дитина” (О.Дронова, Р.Чумічева); форма самовираження, самореалізації та самоствердження дитини (О.Дронова, В.Мухіна).

Сучасна концепція художньо-естетичної освіти дошкільників найбільш адекватно, на нашу думку, представлена у Базовому компоненті дошкільної освіти [4: 141-142]. Базова програма “Я у Світі” (науковий керівник О.Кононко) є цілком адекватною і орієнтованою на реалізацію компетентнісної парадигми, яка передбачає цілісний підхід до особистості. Одним із завдань є розвиток художньої активності дитини, формування цілісної художньо-естетичної картини світу.

У наших дослідженнях здійснено цілісний підхід до зображувальної діяльності дітей, обґрунтовується функціональна природа цієї діяльності, розглядаються психолого-педагогічні умови її трансформації у образотворчу. На нашу думку, особистісно-розвивальна спрямованість зображувальної діяльності міститься у феномені образотворення, який розуміється і обґрунтовується як художньо-творчий процес. Особливістю його педагогічного супроводження є активізація природного художньо-творчого потенціалу дитини. Стимулами виступають: філософська категорія краси, твори мистецтва, особа художника-митця, урізноманітнення зображальних матеріалів, технік, гуманний стиль та інтерактивні методи

спілкування педагога з дитиною у поліхудожньому середовищі дошкільного освітнього закладу.

Художньо-творчий потенціал старших дошкільників ми розглядаємо як багаторівневу функціональну систему, котра виявляється у творчій активності особистості в галузі образотворчої діяльності. Ця активність обумовлена природними задатками і здібностями дітей, особливостями чуттєвого сприймання, інтелектуальною активністю, інтересами і внутрішніми потребами у самопрезентації та творчою ініціативою у їх взаємодії. Багаторівневність та багатовекторність художньо-творчого потенціалу потребує адекватного педагогічного супроводження.

Було розроблено критерії оцінки художньо-творчого потенціалу старших дошкільників та його показники. До уваги бралися виразність малюнка як одного із найважливіших показників художнього розвитку дітей та їх уміння віднаходити художньо-виражальні засоби створення художнього образу залежно від індивідуального уявлення про естетичні ознаки образів предметів реального світу: вияв оригінального художньо-образного мислення; лаконізм і простота засобів зображення; грамотність виконання малюнка; наявність творчих умінь і навичок роботи в різних художніх техніках і матеріалах; самостійність та ініціативність тощо.

За названими критеріями було визначено умовні рівні художньо-творчого потенціалу: низький – “зникаючі і недостатньо виявлені показники” – це малюнки, у яких емоційна безпосередність, спостережливість, естетична інформація з віком втрачають свою виразність; середній – “стабільні показники”, способи чи елементи, що однаковою мірою характерні для всіх малюнків; достатній – “показники перспективи розвитку”, тобто складові художньо-творчого потенціалу, частота та вияви яких зростають і мають стабільність; високий – “показники, що позначають рубіжні, ключові моменти” розвитку і виявлення художньо-творчого потенціалу.

Проведена педагогічна діагностика дозволила зробити висновок, що в період дошкільного дитинства особистість виявляє особливу субкультуру, головною характеристикою якої є художньо-творчий потенціал. Він полягає в особливостях дитячої уяви, чуттєвості до краси та мистецтва, бажанні свідомо і несвідомо образотворити в різних видах художньої практики; поліхудожності дитини, готовності до співпраці з дорослими.

Варіативними аспектами образотворчої діяльності у нашому експериментальному проекті виступають: культурно-пізнавальний, художньо-естетичний, дослідницький, емоційно-рефлексивний та ін. Для кожного було розроблено парціальну програму та педагогічну технологію спілкування педагога з дитиною, які реалізувалися за блоками і були спрямовані на формування адекватного ставлення до образотворчої діяльності як освітньо-інформаційного простору, пошукового поля, простору для самоекспозиції, саморозвитку, саморуку, життєтворчості, актуалізації природного та набутого досвіду художньо-творчого потенціалу.

Програма культурно-пізнавального блоку передбачала започаткування і розвиток цілісної, системної “картини світу” і виховання дитини як людини культури (“У світі і навколо тебе є багато чого цікавого, красивого, корисного. Давай подорожувати разом, спостерігати, вивчати, пізнавати, малювати, будувати, виробляти”). Методичне забезпечення: спостереження, художньо-дидактичні ігри (“Подорож у пошуках Краси”), казки, історії, легенди, розглядання альбомів та репродукцій, ігрові проекти, драматизації тощо.

Програма художньо-естетичного блоку передбачала формування художньо-естетичної картини світу через ознайомлення дітей зі світом мистецтва як способом художньо-естетичного пізнання та відображення світу, зразком креативної поведінки художника (“Серед нас є люди, які живуть дуже цікавим життям, вони особливо сприймають, вивчають світ, людей і створюють дивні речі: цікаві, красиві, корисні. Давай разом спробуємо зрозуміти такий спосіб життя”). Методичне забезпечення: розглядання творів, казки про

художників, художньо-дидактичні ігри “Подорож у картину”), творчі завдання (“Живі картини”) та ін.

Програма дослідницького блоку передбачала ознайомлення дітей зі способами художньо-творчого відображення світу: знайомство зображувальними матеріалами шляхом експериментування з природними матеріалами (сніг, вода, пісок, барвники, камінці, насіння, пір’я та ін.), усвідомлення способів перетворення зображення за допомогою різних пристосувань, приладів. (“У твоїх спробах пізнання і відображення світу, вивчення себе і своїх можливостей тобі допоможуть друзі: олівець, пензлик, папір, клей, фарби тощо. Потоваришуй з ними, зрозумій їх”). Методичне забезпечення: ігри-експериментування, дослідницькі проекти, ігрові вправи, оживлення предметів та матеріалів, казки.

Програма емоційно-рефлексивного блоку передбачала активне самовивчення і посування дитини у творчому саморозвитку в процесі користування образотворчою діяльністю як середовищем самоекспозиції (“Давай подумаємо про тебе. Чим цікавий ти? Який ти? Що ти любиш робити? Кому це може допомогти, сподобатись?”). Методичне забезпечення: розглядання творів мистецтва, обговорення творчої манери художника, спільні дії, участь у спільному творчому проекті та ін.

Технологія активізації художньо-творчого потенціалу охоплювала заняття з образотворчого мистецтва, самостійну художню діяльність дітей та художньо-естетичний розвиток у повсякденній діяльності (художні екскурсії у природу, арт-терапевтичні сесії, художньо-естетичні спостереження, споглядання; художньо-пізнавальні, технічні та образотворчі хвилини).

Зображувальна діяльність як образотворення у нашій моделі інтегрує мистецтво моди, дизайн інтер’єру, мистецтво ікебани, галузь етикету, лицедійство тощо. До програми залучалися різні види і техніки художньо-естетичної діяльності, що збільшувало дитині можливість здійснення свідомого вибору такої, у якій вона буде успішною і отримає можливість ефективного самовираження.

Види дитячого образотворення адекватні видам образотворчого мистецтва і його основним технікам: малювання (техніки живопису та графіки), скульптура (техніка ліплення і конструювання), декоративно-прикладна та дизайн-діяльність (техніка розпису, ліплення, аплікації, конструювання з природного, бросового матеріалу тощо); архітектурна діяльність (моделювання, макетування з паперу та ігрового будівельного матеріалу) та інші.

Позиція педагога полягала у визнанні за дитиною права на зображення світу таким, яким вона його відчуває та сприймає; дитина є хазяїном процесу зображення і власником його продукту; продукт зображувальної діяльності дитини поліфункціональний у соціумі (він є носієм інформації про її художньо-творчий потенціал, саморозвиток, образ “Я”, та “Я – концепцію”); зацікавленому ставленні до дитини, її внутрішнього світу, індивідуально-типологічних особливостей, думок, смакових переваг, продукту образотворення; стимулюючій оцінці продукту; теплому, приязному ставленні в процесі образотворення.

Технологія активізації художньо-творчого потенціалу передбачала: поєднання індивідуальних, групових, фронтальних форм організації дітей (з наданням переваги індивідуальним та груповим формам спілкування у повсякденній життєдіяльності та під час навчання); різноманітність типів спілкування (діагностичне, корекційно-розвивальне, творчо-реабілітаційне); різноманітність змісту (*теоретичне*, філософсько-мистецтвознавче: споглядання, розповідь, бесіда, художньо-дидактична гра, обговорення; *практичне*: вправи; *творче*: творчі проекти, завдання); різноманітність методів (інформаційно-рецептивні репродуктивні, евристичні, арттерапевтичні, методи музейної педагогіки) та форм (“подорожі”, екскурсії, “відкриття”, досліді, гра, діалог тощо).

Поліхудожнє середовище у нашій роботі було сповнене різними формами організації зображувальної діяльності (“Майстерня краси”, “Паперові перуки”, “Фабрика тканин”, “Ательє мод”, “Вмілі рученята”, “Майстерня скульпторів”, “Майстри-чинбарі”, “Гончарна майстерня”, “Зроблю сам собі й Вам”, “Флористи”, “Лавка сувенірів”), які ґрунтуються на ідентифікації з особою художника, майстра. Ці форми збільшували ступінь свободи дітей і

не передбачали прямого навчання, тобто занять за типом навчально-дисциплінарної моделі. Іноді вихователь розпочинав дію з матеріалом, іноді ініціатива надходила від дітей.

Нами було розроблено систему занять художньо-оформлювального циклу з різною тематикою та видами художньої практики (“дизайн-проекти”). Їхньою метою було формування у дошкільників бажання і уміння прикрасити оточуюче середовище. Важливою частиною цієї діяльності був розвиток у дітей уявлення про свої роботи як самоцінні вироби. Спочатку ми пропонували дітям оформити один предмет (“серветка”, “поздоровча картка”), потім оформлювалася певна зона інтер’єру (панно, колаж). Надалі всі роботи дітей використовувалися для прикрашання основних об’єктів предметно-просторового середовища дитячого садка: музичного і спортивного залів, вестибюлю, спальні.

Проведення контрольних зрізів показало, що художньо-естетичне середовище, організоване за принципами креативності, актуалізує образну пам’ять, уяву і фантазію дитини, збільшує “ступінь свободи”, підвищує інтерес до навколишнього і пошукової діяльності, актуалізує саморозвиток, сприяє виникненню творчих задумів. Інтерес є рушійною силою творчості, він спонукає дітей до експериментування з матеріалами. Вивчення властивостей матеріалу допомагало дитині самостійно винайти оригінальний спосіб зображення (набриск, карбування, відбиток, по-мокрому, пуантилізм та ін.) і проявити творчість.

Художня практика дітей збагатилася змістом образотворчого мистецтва. За власним бажанням, інтересом та інтуїцією діти обирали вид діяльності. З’явилися прихильники малювання, ліплення, декоративно-прикладної та архітектурної діяльності, флористи, дизайнери одягу, “майстри ікебани”, ілюстратори книжок, графіки та ін.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Проведення експериментального дослідження забезпечило перевірку педагогічних умов ефективної активізації художньо-творчого потенціалу старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності.

Під впливом вербально-логічної системи педагогічного спілкування спостерігається зниження творчої активності дітей у образотворенні, послаблення оригінального бачення явищ навколишнього світу. Відповідно виникає передбачення, що згасання творчого потенціалу дітей пов’язане зі збідненням діапазону творчих дій, а також із різким звуженням кількості чуттєвих вражень і сенсорно-чуттєвої активності, консервації ігрової діяльності як суттєвого способу творчого освоєння світу.

Система педагогічних умов, що забезпечує ефективну активізацію художньо-творчого потенціалу старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності включає: урахування педагогами особливостей мети та завдань активізації художньо-творчого потенціалу старших дошкільників; здійснення поетапного розвитку складових художньо-творчого потенціалу старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності; стимулювання в навчально-виховному процесі художньо-творчої активності дітей шляхом використання спеціально дібраних педагогічних засобів та врахування відповідних чинників соціокультурного середовища; комплексне методичне забезпечення активізації художньо-творчого потенціалу старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності.

Ефективність педагогічних умов активізації художньо-творчого потенціалу в процесі образотворчої діяльності залежить як від взаємодії педагогічного та художнього аспектів діяльності, так і від внутрішніх духовних ресурсів особистості в структурі діяльності. Зазначений спектр умов включає попереднє образно-творче завдання з метою візуального і художнього “вживання” в тему; постановку перед кожним заняттям образно-творчого завдання, якому підпорядковано навчально-практичні дії; використання взаємодії різних методик за участю як вербально-образних, так і сенсорно-моторних і емоційно-чуттєвих факторів, урахування вікових особливостей дітей, рівня творчих умінь і навичок; запровадження різноманітних художніх технік і матеріалів, стимульних матеріалів та засобів відповідно до природних задатків дітей; взаємодія педагога з практичними діями дітей.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми, важливість і актуальність якої визначає необхідність подальшого поглиблення та визначення спектру організаційно-педагогічних умов, що забезпечують ефективний розвиток художньо-творчого потенціалу старших дошкільників у процесі образотворчої діяльності та образотворення взагалі.

ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бердяев Н.А. Смысл творчества: Опыт оправдания человека / Н.А. Бердяев. – М.: ООО “Издательство АСТ”; Харьков: “Фолио”, 2004. – 678 с.
2. Дронова О.О. Усвідомлення феномену краси як фактор саморозвитку старших дошкільників у зображальній діяльності // Наука і освіта. – 2002. – №1. – С. 93-97.
3. Дронова О.О. Зображувальна діяльність як середовище і фактор розвитку творчої особистості в дошкільному дитинстві // Розвиток творчої особистості в системі дошкільної освіти.: М-ли Всеукр. наук.-прак. семінару. – Слов’янськ: СДПУ, 2003. – С. 120-122.
4. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посібник / Наук. ред. О.Л.Кононко. – К., 2003. – 243с.

УДК 37.037:373.31:373.21

С.Р. Замрозевич

ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті порушено проблему формування фізичної компетенції дітей дошкільного віку. Здійснено аналіз понять “компетенція” і “фізична компетентність”.

A problem of forming of physical competence of children of preschool age, is revealed, in the article the analysis of the notions “competence” “physical competence”.

Постановка проблеми. Проблема компетентності дошкільнят – одна з найактуальніших. Розв’язання її, з одного боку, допоможе здійснити системний, цілісний підхід до розвитку дитини, з другого – співвіднести цей розвиток з життям.

На відміну від поширеної думки, компетентність, на погляд О.Кононко, не означає лише доступну віковій поінформованість дитини в широкому колі життєвих проблем. Вона передбачає цілий комплекс характеристик: розвинений чуттєвий досвід; навички практичного життя; розвинені потреби, здібності, які гарантують дитині пристосованість до життя; уміння орієнтуватись у змінних умовах, знаходити оптимальні засоби реалізації свого особистісного потенціалу.

Отже, відповідно до цього концептуального підходу, зазначає О.Кононко, основною метою дошкільної освіти має бути забезпечення сприятливих умов для становлення життєвої компетентності дитини, формування в неї базису особистісної культури, реалізації свого особистісного потенціалу.

Оскільки знання, уміння та навички визначаються лише засобом розвитку особистості, то в основу концептуального підходу покладено якість особистісного зростання дошкільняти, ступінь реалізації ним свого природного потенціалу, зокрема фізичного.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати зміст поняття “фізична компетентність” і виокремити умови її формування в дошкільному віці.

Виклад основного матеріалу. Компетентність у сфері фізичного “Я” включає знання дошкільника про своє тіло як ціле, вік, зміни організму, його живлення та загартування, гігієну тіла, здоров’я і хворобу, розвиток рухової активності, статеву диференціацію та ідентифікацію, безпеку, самоохорону, самозахист [3: 38].

По-різному автори підходять до визначення поняття компетентності взагалі та фізичної компетентності зокрема. Спробуємо з’ясувати ці поняття.